

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Autor děkuje za laskavou pomoc a zpřístupnění objektů P. Evermodovi Gejzovi Šidlovskému O.Praem. Za zprostředkování kontaktu na Královskou kanonii premonstrátů na Strahově děkuje paní Miroslavě Bukvicové, dobré duši Hradčan.

Fotografie na přední straně obálky: Strahovský klášter od východu
Fotografie na zadní straně obálky: interiér baziliky Nanebevzetí Panny Marie

Obrázky bez popisků v knize:

Str. 2: sloup se sochou sv. Norberta na Strahovském nádvoří

Str. 8: bazilika Nanebevzetí Panny Marie – nejvyšší část průčelí

Str. 126: dveře do Teologického sálu Strahovské knihovny

Copyright © Josef Pepson Snětivý, www.pepson.cz, 2022

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2022

Photographs © Josef Pepson Snětivý, 2022

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2022

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2022

Digitální formáty: drusala.cz

ISBN 978-80-7475-385-5 (ePUB)

ISBN 978-80-7475-386-2 (Mobi)

ISBN 978-80-7475-387-9 (pdf)

PŘEDMLUVA JAKO POZVÁNÍ A VYSVĚTLENÍ

Vážení přátelé,

uplynul pouhý rok od chvíle, kdy jste spolu se mnou vyprovodili do světa knihu *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. Vydali jsme se v ní na Pražský hrad do kláštera benediktinek u baziliky svatého Jiří, pokračovali na Hradčanské náměstí do kláštera bosých karmelitek u kostela svatého Benedikta, pak zamířili na náměstí Loretánské do kláštera kapucínů u kostela Panny Marie Královny andělů a pouť zakončili na hraně Nového Světa v klášteře voršilek u kostela svatého Jana Nepomuckého.

Ohlas knihy mě příjemně překvapil; jsem za něj vděčný a z celého srdce děkuji všem, které zaujala. V okamžiku, kdy vyšla publikace, kterou držíte v ruce, už bylo na světě i druhé, rozšířené vydání knihy předchozí, tj. titulu *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. Současná doba je mimořádně nevyzpytatelná, a cokoli plánovat je tudíž ošidné, takže jsem si dlouho nebyl jist, kdy a zda k tomuto počínu dojde; naštěstí si ho váš zájem vynutil, a já z toho mám radost.

Určitě nejsem sám, kdo pociťuje, že naší epoše chybí stálost, řád, jasná idea a poslání. To vše nacházím právě v klášterech. A úspěch „Hradní a hradčanské“ knihy je pro mě nejen potěšením a povzbuzením, ale také závazkem – abych nepřestával mapovat konventní historii a současnost, architekturu, artefakty, unikáty i perličky, které v sakrálních areálech nacházíme...

Je přirozené, že nový počín začíná tam, kde předešlý skončil. O úvodní části této knihy bylo rozhodnuto od samého počátku: budu se v ní věnovat Královské kanonii premonstrátů na Strahově. Mou ambicí bylo popsat vám ji tak, aby vaše příští návštěva

byla poučenější a procítěnější. Ve fyzické blízkosti zakladatele řádu by tomu ani nemělo být jinak...

Dále jsem se chtěl věnovat Nemocnici Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, neoddělitelně spjaté s kongregací obětavých řeholnic, které tu slouží potřebným už od roku 1841.

Jako třetí měl na řadu přijít bývalý klášter theatinů při kostele Panny Marie Matky ustavičné pomoci a svatého Kajetána. Ten v sobě snoubí konventní charakter a nenapodobitelný půvab Malé Strany. Nádherný okrsek pod Hradem mě okamžitě vtáhl do své barvitě minulosti, ve které nechybí smutná dějství ani poltlesk po představení českého divadla.

Jenomže: čím hlouběji jsem pronikal do tajemství Strahovského kláštera, onoho bájného a výjimečného Pražského Sionu, tím delší byl příslušný text – a tím jasnější mé poznání, že si zaslouží samostatnou publikaci. Nebojte se, na oba další kláštery, které jsem jmenoval v předchozích odstavcích, se dostane. Po zralé úvaze – a s upřímným poděkováním těm, které jmenuji na straně 4 – jsem se rozhodl věnovat celou knihu premonstrátské kanonii.

Věřím, že se na mě nebudete zlobit. Jedině tak jsem před vámi mohl předestřít obraz úchvatných dějin a pokladů, které se tu odehrávaly a skrývají.

Pokorně, s očima a srdcem otevřeným a v očekávání velkých objevů se tedy vzápětí vydáme na Strahov. Předmluvu jako už tradičně zakončím – se vším respektem a v hluboké úctě – slovy Václava Hájka z Libočan, jimiž uzavřel úvod své *Kroniky české*:

Mějž se dobře.

JAK ŠLA NA STRAHOVĚ STALETÍ

Tak často slyšíme, jak lidé říkají: „Zlé časy, svízelná doba...“ Žijme dobře, pak bude i naše doba dobrá. My jsme ta doba. Jací jsme my, taková je doba.

Svatý Augustin

Předchozí knihu, nazvanou *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*, jsme zakončili návštěvou bývalého kláštera voršilek u kostela svatého Jana Nepomuckého. Leží u jižního okraje Nového Světa – a k novému cíli to budeme mít jen o něco víc než půl kilometru. Ten cíl je navíc natolik dominantní, že nám jeho špičky ukážou cestu jako dva majáky.

Dejme se ulicí U Kasáren na jih čili do kopce. Paláce Hložků ze Žampachu (Kanovnická 70/4) a Martinický (Loretánská 181/4) jsme si představili v minulé publikaci, řekněme si něco o severním protějšku prvně jmenovaného.

Dům pážat Pánů z Martinic (Kanovnická 69/3), původně renesanční palác Bratří ze Šternberka, vznikl po Velkém požáru pražském v roce 1941 na místě tří gotických měšťanských domů. Za Rudolfa II. sloužil k ubytování císařských pážat, a když ho v roce 1666 barokně přestavěl Carlo Lurago, nastěhovali se sem chudší zaměstnanci Pražského hradu. Asi by se tito poživatelé sociálního bydlení podivili, kdyby seznali dnešní lukrativnost lokality! Na konci 19. století bychom tu našli hradčanskou opatrovnu, od roku 1932 mateřskou školu a od sedmdesátých let minulého století – po celkové rekonstrukci – Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy; v současnosti zde vzniká Muzeum paměti XX. století.

Vyústění ulice U Kasáren do rozšířené ulice Loretánské lemují Martinický a Trauttmansdorffský palác; také ty už jsme pomyslně navštívili, a tak pospěšme dál. Můžeme k tomu využít i uzoučký průchod, vedoucí mezi adresami Loretánská 179/15 a 103/17 dolů na Úvoz. Ne, není nejuzší v Praze, tím je poslední

Průchod mezi domy
Loretánská 179/15 a 103/17

dochovaná požární ulička propojující ulici U Lužického semináře a zahrádku restaurace Čertovka.

To nás nemusí mrzet, protože z Úvozu už spatřujeme areál, kterému věnuji tuto knihu.

A je to pohled nádherný.

Vpravdě královský.

Před našima očima se totiž v celé své kráse zjevuje Královská kanonie premonstrátů na Strahově, obecně známá pod názvem Strahovský klášter.

Celý komplex, a zejména dvojvěží baziliky Nanebevzetí Panny Marie, je působivým zakončením Petřína. Zelená oáza se táhne od smíchovského kláštera svatého Gabriela, kam se vypravíme v některé z dalších knih, přes zahradu Kinských, Květnici, Růžový sad a Nebozízek; následují Petřínské sady (zvané též park u Petřínské rozhledny) a Seminářská zahrada; poté od východu pás zahrad Vrtbovské, Vratislavské, Schönbornské a Lobkovické; a vše zakončují Velká strahovská zahrada, Vyhledka s vinicí, Opatská a Konventní zahrada. Poslední čtyři jmenované spadají pod zahrady Strahovského kláštera.

O Petřínu máme první zmínku k roku 1108, tedy o něco málo dříve, než byl založen klášter. Už tehdy na něm stávala románská kaple svatého Vavřince (písemně poprvé uváděná v roce 1135), později goticky a barokně přestavěná. Kostel nacházíme na místě původní kaple dodnes, popravěště v jeho blízkosti už dávno ne – ve 14. století se přesunulo pod Vítkov: na místo, kterému se později začalo říkat U Bulhara (stejnojmennou křižovátku možná znáte). S petřínským popravištěm je spojena i ona prvotní zmínka v roce 1108 – *Kosmova kronika* uvádí, že Vršovci byli toho roku „jako hloupá hovada skoleni a jiní na hoře Petříně s'tati“.

Nic není méně jisté než vina Vršovců za nepravosti několika staletí, kterou na ně dávný kronikář a jeho následovníci naložili. Naopak za bernou minci můžeme brát fakt, že původní německý název Petřína – Laurenziberg, v překladu Vavřincova hora – pochází od kaple a později kostela zasvěceného svatému Vavřinci.

Kde se vzalo české jméno Petřín? Musí být velmi staré, používá je už Kosmas – a v údajné Libušině věštbě píše, že se „hora toho jména kroutí na způsob delfína, mořského vepře“. Naznačuje snad, že došlo k posunu od slova „vepřín“ k dnešnímu pojmenování? Pokud ano, přijde mi to krajně nepravděpodobné. Stejný kronikář nabízí alternativu: Petřín správně popisuje jako skalnaté místo. Latinsky „petra“ znamená „skála“ či „kámen“, odtud by mohlo pocházet latinské jméno Petrin, počestně Petřín. Naše ne-

Růžový sad na Petříně

jistota každopádně neumenšuje půvab zelené hory či přesněji řečeno náhorní planiny, vypínající se do výše 327 metrů nad mořem.

Petřín si většina lidí spojí s rozhlednou, Štefánikovou hvězdárnou, lanovkou, Hladovou zdí či bujarým veselím májových nocí (z vlastní zkušenosti bych řekl, že posledně jmenované patří spíše do minulosti nebo do básní a písní). Je ovšem také vrchem zahrad (a dříve vinic), soch, lomů, pramenů a stol...

... a několika architektonických památek a zakladatelských počínů – především církevních –, mezi nimiž se rozsahem a významem vymyká Strahovský klášter.

Seznámili jsme se s Petřínem, nyní si něco řekněme o Strahovu. Jeho název se zrodil snad už v 11. století, a jak píše Václav Vojtíšek v textu *O starých jménech pražských ulic* (1940), souvisí zřejmě – a uvěřitelně – se strážní funkcí.

Strážní domek Strahovská 204/15, za ním kostel sv. Vavřince

Podle jedné teorie se označení Strahov používalo původně jen pro klášter, strážící od západu Pražský hrad. To se mi nezdá; naopak se domnívám, že právě již v 11. století nesla toto jméno lokalita – a název později přešel na klášter. Mou domněnku potvrzuje i *Kronika tak řečeného Dalimila* (pravda, psaná až počátkem 14. století), která zmiňuje „les Strahov“ v souvislosti s vyhnáním Poláků z Hradu v roce 1004.

Tato část Prahy je především vilovou čtvrtí, najdeme tu však i velké komplexy v čele s naším Strahovským klášterem. Sympatické jsou mi Koleje Strahov ČVUT (už kvůli takzvaným Strahovským událostem na podzim roku 1967, jež se staly předzvěstí Pražského jara) a jako motorista často a vděčně využívám Strahovský tunel. Naopak Velký strahovský stadion mé sympatie nemá – a nehraje v tom roli skutečnost, že jej obsadila fotbalová Sparta, zatímco já jsem slávista. Megalomanské stavby, ať už vznikly za jakéhokoli režimu, si mou náklonnost nikdy nezískaly.

Rád připomínám Štefánikovu hvězdárnu – nejen s ohledem na její užitečnost, ale také kvůli faktu, že její stavba

zahrnuje hranolovou věž a část gotické hradby, kterou znáte jako Hladovou zeď.

A když už jsme v oblasti, jež měla poskytovat ochranu před napadením, neopomíňme bašty Špitálskou a svatých Norberta, Vojtěcha a Vavřince, čtyři strážní domky na dnešních adresách Strahovská 203, 204/15 a 206 a Pohořelec 125/19, ani dvě mýtnice, nesoucí adresy Strahovská 123/16 a Pohořelec 137/18. Zato „pochmurnou Říšskou bránu“, jak ji hodnotí František Ekert ve svém nedostižném díle *Posvátná místa královského hlavního města Prahy* (1883), už u místa, kde se protínají ulice Strahovská a Pohořelec, nenajdeme. Stávala tu v letech 1657-1899 a říkalo se jí také Nová strahovská brána – pro odlišení od Staré strahovské (nebo jen Strahovské) brány, kterou v obranném systému vystřídala.

PREMONSTRÁTI VE SVĚTĚ I U NÁS

Královská kanonie premonstrátů se může pyšnit skutečností, že se řadí mezi nejstarší dosud existující kláštery tohoto řádu. Prvotní společenství založil svatý Norbert ve francouzském Prémontré u Laonu v roce 1120, snad o Vánocích; za oficiální letopočet je považován rok 1121. K prvnímu oficiálnímu schválení došlo léta Páně 1124, za další dva roky bylo společenství uznáno coby samostatný řád – a po pouhých 17 letech, v roce 1143, vzniká Strahovský klášter jakožto premonstrátský. Představme si nejprve řeholi, s níž máme tu čest.

Jak vyplývá z názvu Řád premonstrátských řeholních kanovníků (Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis, alternativní názvy norbertini či podle barvy hábitu bílí bratři, zkratka O.Praem.), nejde o řád mnišský (jaký představují např. benediktini či cisterciáci), rytířský (zmiňme u nás založené křižovníky s červenou hvězdou) ani žebravý (z hlediska jednotlivých řeholí nejpočetnější; v knize *Tajemství pražských klášterů – Hrad*

Sv. Augustin předává Norbertovi řádová pravidla (miniatura z prvního Norbertova životopisu, kolem r. 1140)

a *Hradčany* jsme poznali kapucíny). V západní církvi dnes rozeznáváme sedm hlavních forem řádového života – a řeholní kanovníci jsou jednou z nich. Kromě premonstrátů k nim patří augustiniáni.

Zásadním okamžikem pro vymezení statutu řeholních kanovníků byla Římská synoda, která v roce 1059 vyzvala katedrál-ní a kolegiální duchovní, aby se vzdali soukromého majetku a dodržovali přísný životní řád. Někteří kanovníci této výzvy neuposlechli, a nadále byli označováni jako sekulární (světští) kanovníci. Ti, kteří ji naopak vyslyšeli, se stali řeholními (regulovanými) kanovníky. Je ovšem faktem, že komunity řeholních kanovníků se kolem kapitul formovaly už dříve – buď spontán-

Milevský klášter s bazilikou
Navštívení Panny Marie

ně, nebo pod tlakem příslušného biskupa – a že vznikaly také nové kanovnické komunity.

Název „premonstráti“ se odvozuje od jména mateřského kláštera ve francouzském Prémontré, založeného Norbertem z Xantenu (uvádí se také tvar „z Xanten“, který považuji za méně správný). Ten nejprve působil právě jako kanovník, později jako putující kazatel, a v našem textu se k němu vícekrát vrátíme.

Tento řád se řídí řeholí svatého Augustina (vypracovanou pro kněžská, nikoli mnišská společenství) a stojí na těchto pilířích: asketický způsob života (byť ne tak přísný jako u některých jiných řádů), výkon kněžských povinností, charita a rozvoj vzdělání a vědy. Z toho vyplývá, že se premonstráti věnují zejména kazatelství, duchovní správě, charitě, vědě a školství. Z mého pohledu jde o velmi sympatický mix a totéž platí pro heslo „Ad omne opus bonum parati – Připraveni ke každému dobrému dílu“. Řád stojí na principech communio (společenství/sdílení/společná modlitba), stabilitas (stabilita/věrnost/stálost), contemplatio (rozjímání/modlitba/naslouchání) a actio (činnost/slужba).

A poslání řeholníků je vymezeno takto: slavnostní bohoslužba, kající život, apoštolát a eucharistická a mariánská úcta.

Premonstráty poznáme podle znaku se dvěma zkříženými zlatými či stříbrnými pastýřskými holemi (opatskými berlemi) na modrém štítu se zlatými či stříbrnými liliemi a podle bílého oděvu. Ten dostal svatý Norbert údajně z rukou Panny Marie, jež posvětila jeho úmysl založit v údolí Prémontré klášter.

Rozmachu řádu napomohla skutečnost, že se Norbert stal v roce 1126 arcibiskupem v Magdeburku. Tamější arcibiskupství sloužilo jako misijní pro části východní Evropy, které dosud nepřijaly křesťanství; řeholní kanovníci mířili za Polabskými Slovany, Prusy, Zemgaly a Litevci. Docházelo rovněž k zakládání klášterů v zemích, kde už nová víra zapustila pevné kořeny – a může nás těšit naznačený fakt, že Strahovský klášter patří v tomto ohledu k prvním. Z něj pak byly záhy založeny další dva: Litomyšl (1145) a Hradisko (1150).

Nikoli ze Strahova, ale z kláštera ve Steinfeldu je v téže době ustaven klášter v Želivě, díky němuž zase později vzniká klášter Milevský. Z ženských klášterů zmiňme Novou Říši (založenou ze Zábrdovic – je zajímavé, že se vinou pohnutých okolností změnil v mužský), Doksany (vznikly velmi krátce po Strahovu, asi už v letech 1143-1144), Louňovice, Kounice a Chotěšov. Všechny dochované areály jsem navštívil; díky své kráse, především barokní, patří mezi nejpůsobnější památkové komplexy naší země.

Již v roce 1209 bychom v Evropě napočítali 1.000 opatství a 700 proboštví – a dalších 500 klášterů ženských! Od 13. století až dodnes je řád rozdělen na cirkárie, spojující kláštery na základě regionů či jazykové příbuznosti, a jeho rozmach jak u nás, tak celkově pokračuje i ve století následujícím, kdy počet klášterů přesáhl 3.000.

Následuje období krize v 15. a 16. věku, vystřídané stabilizací. Tu v poslední třetině 18. století ukončily zásahy a vlivy, kterým řehole nemohla čelit: ve Francii byly (nejen) její kláštery násilně likvidovány (což v roce 1790 postihlo i samotné „srdce“

– Prémontré), v habsburské monarchii řádily josefinské reformy, v Německu o něco později sekularizace... Po roce 1835 zbylo pouhých devět mužských a šest ženských klášterů.

Postupem času se podařilo vrátit řád do Belgie, Německa či Francie. Obnova byla projednána na setkání opatů na Strahově v roce 1859 a o čtyřiaadvacet let později byla znovu svolána generální kapitula, tentokrát do Vídně. Pro nás je zaznamenáníhodné, že v té době stanul v čele všech premonstrátů strahovský opat Zikmund Antonín Starý (a ještě před ním Jeroným Josef Zeidler).

K 31. prosinci 2018 patřilo k řeholi celkem 1.160 bratří a přibližně 130 sester, působících v Evropě, Severní a Jižní Americe, Austrálii, Asii i Africe (řád se dodnes věnuje misijní činnosti). Celkový počet řeholních domů je 77.

V České republice nacházíme bílé bratry kromě Strahova v Milevsku (tamější dům spadá pod pravomoc Strahovského kláštera, stejně jako Holíč na Slovensku – naše kanonie v této zemi působí také ve farnostech Jasová, Kolta a Petrova Ves); a dále v Teplé, Želivě a Nové Říši. Počtem čtyř klášterů se Česká republika řadí na třetí místo ve světě, po Belgii se šesti a USA s pěti konventy.

S touto řeholí se setkáváme i tam, kde působí ve farnostech. V případě strahovských premonstrátů jde například o Strahov, Střešovice, Nebušice (na tamním hřbitově je řádová hrobka), Radotín, mimo Prahu o Říčany, Liběšice u Žatce, Žatec, Štětí, Bechyni, Svatý Kopeček u Olomouce, Křenovice, Vážany nad Litavou, Jihlavu, Šardice... a rovněž o Doksany, kde vykonávají duchovní správu pro klášter premonstrátek, obnovený v roce 1998. I díky tomu lze oprávněně říct, že Česko patří v rámci řádu k nejvýznamnějším zemím.

Do premonstrátského společenství patří kromě řeholních bratří a sester také kněží a laici (bratři i sestry), kteří a které sice nejsou řeholníky či řeholnicemi, ale cítí souznění s Norbertovým založením a přidružují se k premonstrátským řeholním komunitám. Jde o takzvaný třetí řád, ustavený rovněž svatým

Fara a kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Nebošicích;
sv. Norberta a jeho následovníky nacházíme i zde

Norbertem. Třetí řády nacházíme i u jiných řeholí, ovšem premonstrátský má výjimečné postavení: je považován z nejstarší v celé církvi.

K ženám dodejme, že vedle premonstrátských kanovnic (dnes v Doksanech) patří do široké rodiny i Kongregace sester premonstrátek (zkratka S.Praem.). Založena byla u nás: dne 27. dubna 1902 strahovským premonstrátem Vojtěchem Frejkou na Svatém Kopečku, kde jsou sestry premonstrátky dodnes (a nacházíme je také v Humpolci a ve slovenském Vrbovém). Na rozdíl

Blahoslavený Hroznata

od premonstrátských kanovnic nepodléhají přísné klauzuře, a mohou tak pracovat ve farnostech nebo se starat o potřebné. Oslava 120. výročí jejich založení proběhla nedávno.

Ze známých českých premonstrátů – kromě strahovských, ti budou uvedeni v následujícím textu – zmiňme blahoslaveného Hroznatu, mučedníka a zakladatele Tepelského kláštera (asi 1160-1217); a z podobné doby Jarlocha (1165-1228), původem Němce jménem Gerlach, premonstrátského řeholníka v Želivě a prvního opata Milevského kláštera. Tento vzdělaný muž je mimo jiné autorem tzv. *Letopisu Jarlochova*, jenž je (zřejmě

„Domek Prokopa Diviše“ v Helvíkovicích

v neúplné podobě) součástí tzv. *Kodexu milevského*, uchovávaného ve Strahovské knihovně.

Nesmíme zapomenout na Prokopa Diviše (1698-1765) z kláštera v Louce, vynálezce (nejen) bleskosvodu – a také kněze, teologa, přírodovědce, léčitelského a hudebníka. Už z tohoto výčtu je jasné, že před námi stojí vynikající osobnost, jež svým významem přesahuje hranice Českého království. Narodil se jako Václav Divišek do rodiny drobného zemědělce; novější „Domek Prokopa Diviše“ v Helvíkovicích u Žamberku stojí v místech jejich malého hospodářství. Prostým původem i tím, že mu vzdělání a kariéru umožnila premonstrátská řehole (byl přijat jako její stipendista na jezuitské gymnázium ve Znojmě), připomíná Jana Lohela, kterého si představíme později.

Jiným excelentním vědcem byl tepelský premonstrát Alois Martin David, astronom, ředitel pražské observatoře a rektor Pražské univerzity. V roce 1804 vedl od Hladové zdi pozorování, při kterém byly měřeny rozdíly zeměpisných poloh Prahy a Drážďan. Jeho nová metoda mu umožnila zpracovat přesnější

mapu Čech a určit přesné polohy hvězdáren v Praze, Drážďanech a Vratislavi. Časové rozdíly mezi nimi korigoval pomocí světelných signálů, vysílaných z Petřína. Obdivuhodný počín, který předjímal pozdější astronomické využití této lokality, a navíc se odehrával v blízkosti Strahova!

Karel Kašpar Reitenberger (1779-1860) byl v letech 1812-1827 opatem Tepelského kláštera, s Aloisem Martinem Davidem se tedy jistě dobře znal. Svůj klášter vedl znamenitě a na močálovitých, jinak nevyužitelných pozemcích díky němu vznikly později světoznámé Mariánské Lázně. Jenže ani všestranné zásluhy ho neuchránily před záští, závistí, pomluvkami... Ba naopak, jako by mu byly uštěďrovány místo odměn. Inu, jsme v Čechách! Sesazený opat pak prožil celých třiatřicet let v ústraní premonstrátského opatství v tyrolském Wiltenu a zemřel opuštěn a zapomenut. Jeho zakladatelská role byla nakonec uznána alespoň posmrtně, jak o tom svědčí jeho pomník v Mariánských Lázních.

JAK SE ZRODILA STRAHOVSKÁ KANONIE

Stejně jako v případě kláštera panen benediktinek u baziliky svatého Jiří je náš premonstrátský klášter panovnickou fundací. Spolu s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem ho založil kníže Vladislav II. s manželkou Gertrudou Babenberskou.

Vladislav je panovník zajímavého osudu a historikové ho nehodnotí jednoznačně. Kloním se k názoru, že před námi stojí odvažný a schopný muž – jinak by se těžko domohl královského titulu (jako král je uváděn s římskou číslicí I.). Poté, co se na sklonku života vzdal vlády, uchýlil se právě na Strahov. Později odešel do Durynska na statky své druhé manželky Judity Durynské a místo posledního odpočinku našel v míšeňské katedrále.

Už po dvou letech, v roce 1176, byly jeho ostatky přeneseny do strahovské baziliky Nanebevzetí Panny Marie, a to díky

Král Vladislav II.

společné iniciativě premonstrátů, cisterciáků a johanitů. Svědčí o tom barokní epitaf z roku 1727, opěvující Vladislava coby „mocného lva Českého království, slavné slunce českého nebe“. Epitaf král sdílí s Jindřichem Zdíkem a 11. pražským biskupem Janem I., stojícími u vzniku Strahovského kláštera (Jan mu věnoval rozsáhlé državy ve východních Čechách, avšak založení se nedožil). Samotnou kryptu ani tzv. kapli zakladatelů se bohužel dodnes nepodařilo najít; strahovský premonstrát Vilém Ondráček ve své jubilejní knize *Strahov* (1927) vyslovil hypotézu, že se krypta nacházela snad v místech později zřízené opatské hrobky, která je v bazilice dodnes (od josefinských reforem se do ní nepohřbívá).

Jako pěkná paralela mi připadá, že otec Vladislava II., kníže Vladislav I., je rovněž pohřben v opatském kostele – v benediktinském klášteře Kladruby, který založil (kostel je zasvěcen Panně Marii).

K Vladislavu II. dodejme, že za jeho vlády vzniklo několik dalších významných klášterů; nejen zmiňované Doksany premonstrátek a Želiv premonstrátů, ale rovněž např. cisterciácké kláštery Pomuk a Plasy či johanitská komenda při kostele Panny Marie pod řetězem na Malé Straně. Jeho první choť Gertruda Babenber-

ská sehrála významnou roli i při založení Doksanského kláštera; pohřbena byla v roce 1150 ve Strahovském, avšak po několik málo letech byly její ostatky údajně přeneseny do Doksan.

Představit si zaslouží také Jindřich Zdík. Tento diplomat a olomoucký biskup (od biskupského svěcení často uváděný latinskou formou Henricus) proslul jako církevní reformátor. Snažil se o nezávislost církve na státu a horlivě podporoval celibát. V této souvislosti existuje lákavá – a ne zcela nepravděpodobná – hypotéza, že je synem kronikáře Kosmy a jeho ženy Božetěchy; podle jiného názoru by jeho otcem mohl být Magnus, Kosmův následovník jak ve Svatovítské kapitule, tak v kronikářské práci. Rád bych věděl, zda Jindřicha někdy napadlo, že kdyby jím tak vzývaný celibát závazně platil už dříve, žádnému duchovnímu by se nemohl jako legitimní potomek narodit...

To jen na odlehčenou. Se vším respektem zmíním hlavně jeho zakladatelské dílo, týkající se klášterů. Premonstráty uvedl do Čech a spoluzaložil Strahovský klášter, poté ustavil další klášter této řehole v Litomyšli a podporoval také Želivský. Své oblíbené bílé bratry upřednostňoval na úkor benediktinů – ti museli odejít z Litomyšle, z olomouckého Kláštera Hradisko i z Želiva, aby jim uvolnili místo.

K Jindřichově osobní charakteristice si řekněme, že šlo o muže asketického (nejedl maso a dodržoval mlčenlivost) a řídícího se řeholí svatého Augustina. Na Boží hod velikonoční v roce 1138, u hrobu Páně ve Svaté zemi, snad dokonce přijal bílé premonstrátské roucho – tak silně přilnul k mladému řádu, se kterým se seznámil buď na své pouti, nebo možná už dřív. Poté, co 25. června 1150 zemřel, byl na své výslovné přání pohřben ve Strahovském klášteře. Uznáván, ba uctíván, byl už za života, a to nejen premonstráty. Velkou úctu mu projevoval třeba zakladatel cisterciáckého řádu svatý Bernard z Clairvaux.

Pečeť Vladislava II.

Víme, že Jindřich Zdík vykonal v roce 1138 spolu s opatem Sázavského kláštera Sylvestrem pouť do Svaté země. Nejenže si odtud odvezl vzácnou relikvii – zlomek svatého Kříže –, ale také tam pojal záměr založit v Praze klášter řeholních kanovníků, snad na způsob kanovníků Božího hrobu. Později to ani být nemohlo, jinak by nebylo možné jmenovat mezi zakladateli pražského biskupa Jana I., který umírá už napřesrok.

Předtím, než vznikl klášter premonstrátský – a ten zde máme podle převažujících údajů od roku 1143 –, existoval jeho předchůdce, osazený snad jinými řeholními kanovníky (byť jsou někdy bez bližších podrobností uváděni „saští premonstráti“; a strahovský bibliotekář Dominik Karel Čermák ve své knize *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, vydané v roce 1877, zmiňuje jako jednu z možností řeholníky přivedené Zdíkem přímo z Palestiny). Latinsky byl nový klášter nazýván Monasterium

Strahoviense či Mons Sion. Poslední název je jasným odkazem na pobyt Jindřicha Zdíka ve Svaté zemi, neboť spatřoval podobnost Strahova s posvátnou horou v Jeruzalémě.

O prvotním, ještě před-premonstrátském klášteře, víme jen to, že během těch několika málo let, jež mu byly vyměřeny, nijak zvlášť neprosperoval a nevzkvétal; že jeho představený, snad Zdíkův kaplan, se jmenoval Blažej; a že dřevěnou konventní budovu nechal postavit kníže Vladislav II. s manželkou Gertrudou Babenberskou.

Jindřich Zdík se mezitím – v roce 1141 – vydal do premonstrátského kláštera Windberg v řezenské diocézi, a když se vrátil, zaslal do Prémontré list s prosbou, aby na Strahov přišli příslušníci této řehole z porýnského Steinfeldu. Skutečnost, že se nepodařilo založit premonstrátský klášter hned poté, co se Jindřich vrátil ze Svaté země, lze vysvětlit i tím, že krátce po biskupu Janovi zemřel rovněž Vladislavův strýc a předchůdce na knížecím stolci Soběslav I., který pravděpodobně daroval pozemky pro výstavbu konventu.

Zřejmě v roce 1142 přibyl do Prahy steinfeldský opat blahoslavený Ervín (Eberwin) s osmi bratry a vše dojednal s panovníckým párem i církevními hodnostáři; víme, že se Ervín po nějaké době vrátil do Steinfeldu a že skupinku nově příchozích vedl pozdější želivský opat, blahoslavený Gottschalk (v počestné podobě Gotšalk).

V roce 1143 pak vydal Vladislav II. zakládací listinu. Ta se v originálu nedochovala, nejstarší známý opis pochází z roku 1410.

Čteme neúplný text, plný zbožných odkazů a vychvalující panovnícký pár a oba biskupy. Zmíněn je záměr pozvat na Strahov steinfeldské řeholníky... a značnou část zabírá detailní popis majetku, který novému klášteru darovali biskup Jan I. a kníže Vladislav II. Výčet je to vskutku podrobný, takže se dozvídáme třeba i to, že Jan věnoval v Rašíně chovné kobyly. Jmenovitě je uváděna jeho čeleď: Muniš, Radovan, Utěcha, Ratva, Malava, Maňka, Bohumila, Mošna, Milgost, Branka, Čichta, Agta, Pivoň, Haňata, Nepřivad, Moravka, Toma, Mstiš a Boletag.

A protože mě tato zvukomalebná a až na výjimky již nepoužívaná jména zaujala svým půvabem, dovoluji si citovat zbývající věty, které popisují Vladislavův a Gertrudin odkaz. Věřím, že i vás potěší krásná stylizace a zapomenutá přízviska:

Toto pak jest, co daroval vévoda Vladislav, zbožný a vznešený zakladatel řeholní čistoty v celých Čechách, se svou manželkou, paní Gertrudou, zbožnou matkou kněží, mnichů a všech sirotek, za spásu své duše bratřím a sestrám sloužícím Bohu a svaté Boží rodičce i svatému Augustinovi: dvě stě denárů z mince každý den sobotní; svůj dvůr Radonice s veškerým příslušenstvím, totiž vesnicemi, sluhy, služkami a jinými rozličnými jejich příslušnostmi. Jména pak sluhů jsou tato: Buš, Miloň, Blaž, Oňata, Všan, Ban, Drugan, Jakub, Bohdan, Ostož, pastýř kobyly, Čelek švec, Modlák, Nedoma, Lubata, Radosta kovář, Dědoň, Straš jsou soustružníci nádob. V téže vesnici se do služebnosti dobrovolně poddali: Gradata, Cudař, Bohdan, Božepor, Gogol zahradník, Vlkoň, Bohuta, Soběstoj. Toto pak jsou voláci: Buďata se čtyřmi jinými, Peztek se třemi jinými, Utěch s dvěma jinými, Žirák se čtyřmi jinými, Lutoň s dvěma jinými, Goliša, Mikeš, Bula služka, Naděj, Bohdan. Ve vesnici Orasicích čtyři země, v Lahovicích země, v Hřivčicích 20 zemí, ve Vrbně Srn oráč a šest zemí. Týž vévoda také daroval vesnici Chyšku za duši Michaelovu a Lašovice dvojí, dal také vesnici Ouhonice s touto čeledí: Běl se čtyřmi jinými, Radák, Postan se čtyřmi jinými, Křižan se sedmi jinými, Modliboj se třemi jinými, Chropoň, Radosta, Dobrotag, Bohdan se třemi jinými, Božana služka s dvěma jinými, Lýsek s čtyřmi jinými, Borek s druhem, Vácemil, Dalata s pěti jinými, Dievek, Přemil s čtyřmi jinými, Bieška s třemi jinými, Milejší, Nubil s třemi jinými, Pomněn, Krátký s třemi jinými, ves Holonohy a Lovosice s jedním hájem, Na Konopnici, Telčice, které jeho otec za sto...

Hezký popis, že? Dál se text bohužel nedochoval.

Ke klášteru ve Steinfeldu dodejme, že vznikl kolem roku 1070 a o šedesát let později se v něm objevují premonstráti.

Šlo o konvent velmi významný a aktivní v zakládání nových klášterů, a to i v Českých zemích. S nadsázkou lze říct, že ještě jiný „kousek Steinfeldu“ máme ve středočeské Kondraci. Tamější románský kostel svatého Bartoloměje stavěla před rokem 1200 zřejmě stejná huť, které je podepsaná pod zbudováním steinfeldské baziliky Božího Spasitele z let 1142-1150; nebo kondračtí stavitelé přinejmenším postupovali podle tohoto porýnského vzoru.

Zpět na Strahov: Kosmův pokračovatel Vincentius (Vincencius) ve své kronice, známé jako *Letopis Vincenciův* a pokrývající roky 1140-1167, píše o „sličné stavbě, takže sotva jí podobnou lze nalézt v premonstrátském řádu“. A má pravdu, původní podoba nenese se steinfeldským klášterem žádnou větší podobnost. Obdiv byl zřejmě vyvolán monumentalitou jinak dosti strohé architektury. Strahovu se také začalo říkat „královské dílo“.

Steinfeldští opati stáli coby cirkátoři v čele cirkárie, do níž spadaly všechny českomoravské kláštery, Strahovský nevyjímal. Jak jste se dočetli výše, cirkárie (obdoba provincií u jiných řádů) byly u premonstrátů zřízeny ve 13. století. Dlužno dodat, že steinfeldští hleděli na zdejší „podřízené“ zejména zpočátku přísně a několikrát zbavili opatského úřadu ty, kteří stáli v čele Strahovského kláštera. To přispělo k jejich rychlému střídání: od roku 1208 jich vidíme za sto let šestnáct!

Vraťme se v posloupnosti strahovských opatů na počátek: prvním se stává Gezo I. (uváděn také jako Giezo), původně kanovník-kustod Metropolitní kapituly v Kolíně nad Rýnem. Na opatském stolci seděl asi v letech 1143-1149. Podle jiných pramenů přišel do Prahy až v roce 1144 v rámci druhé Ervínovy návštěvy, takže by měl v čele Strahovského kláštera v prvním roce stát teoreticky – a alespoň neformálně – blahoslavený Gottschalk. Jenže ten se jednak s Ervínem vrací v roce 1142

Vstup do kláštera v Doksanech a model hlavního oltáře v tamějším kostele Narození Panny Marie v Doksanech (František Preiss, 1703, Strahovská obrazárna)

do Steinfeldu, jednak není v řadě strahovských opatů vůbec uváděn. Za prvního tedy považujeme Gezona.

Stálou podporu klášteru věnovali nejen knížecí (a později královští) manželé Vladislav a Gertruda spolu s Jindřichem Zdíkem, ale rovněž dvanáctý a třináctý pražský biskup Ota a Daniel I. Hned v prvních letech se premonstrátský Strahov neobyčejně vzmohl a nastartoval celozemskou oblibu této řehole. Ze zdejších bratří se rekrutovali například olomoučtí a pražští biskupové; z druhých jmenovaných uveďme Bedřicha, Valíše (Valentina) či Daniela II. (Milíka z Talmberka) – a podle některých názorů oblékli bílé řeholní roucho i jejich předchůdci, spoluzakladatel kláštera Jan I. a jeho nástupce Ota. Vojtěcha III. Salcburského, svého třetího syna a pozdějšího salcburského biskupa, dal Vladislav II. na Strahov na vychování. Také Jindřich Břetislav, pražský biskup a v letech 1193-1197 český kníže, zde prožil mladá léta.

Když v roce 1178 Vladislavův prvorozený syn Bedřich, snažící se získat zpět knížecí stolec, přitáhl ku Praze, Strahovský klášter mu poskytl útočiště a podporu, dokud opět nedobyl Hradu. Stalo se tak na počátku dlouhého funkčního období opata Vojtěcha (1175/1176-1208).

Kamenný kostel, nebo přinejmenším jeho chór (neboli kněžiště – část kostela s hlavním oltářem), tu stál asi už na sklonku Gezonova období, tj. v roce 1149. Vojtěch pak nechal zřídit náhrobek pro přenesené ostatky krále Vladislava I. (1176). Současně dobíhala výstavba kamenných konventních budov.

Po završení první fáze budování bychom viděli trojlodní baziliku s plochým dřevěným stropem, dlouhou 56 metrů, s výrazně přechínající příčnou lodí a se dvěma masivními hranolovými věžemi (jsem přesvědčen, že jsou od počátku prakticky na téže místě, ačkoli jsem se setkal i s údajem, že původní věže byly na západě). Na východní straně byly k bazilice připojeny tři stejně velké půlkruhové apsidy, zatímco od jihu k ní přiléhala kvadratura kláštera. Vně se nacházelo několik hospodářských budov. Podle některých názorů byl tehdejší komplex dokonce větší než areál Pražského hradu.

Co zbylo z románské architektury? Figurální a dekorativní výzdoba jen v nepatrných zlomcích. Ale aby nám to nebylo líto: Monografie *Strahov* (1955), v níž Alois Kubíček a Dobroslav Líbal shrnují výsledky průzkumu z počátku padesátých let minulého století, uvádí úplně jiný – a unikátní – prvek: velký lichenoběžníkový bazén v rajské zahradě. Byl obezděný kvádríky a měl přítokový a odtokový kanál. Plnil zřejmě funkci vyrovnávací vodní nádrže, kterou napájely mocné petřinské prameny; předpokládám, že v něm také plavaly ryby, jež pak směřovaly na stoly řeholníků. V rekonstruované podobě vidíme bazén dodnes.

K dochovaným románským prvkům patří také zdivo konventní budovy. A to hlavně v přízemí, ale i v patře – především v západním a jižním křídle a v severním, křížově zaklenutém ambitu, jenž sousedí s kostelem. Co se svatyně týká, máme tu dvě z trojice východních apsid (jedna uzavírá kněžiště a druhá

Kostel sv. Bartoloměje v Kondraci

sakristii), do určité (a poměrně značné) výše obě věže... a nakonec by sem patřila i tzv. kaple zakladatelů, kam byly přeneseny Vladislavovy ostatky, jenže ta se „ztratila“.

Ve východním křídle se nedochovala románská kapitulní síň o deseti křížových klenebních polích (což bylo v Čechách té doby zcela ojedinělé), uprostřed nesených čtyřmi sloupy (kapitulní síň tu máme dodnes, ale úplně jinou, jak uvidíte v druhé části knihy). Celé první poschodí zabírala společná ložnice neboli dormitář, zaklenutý šesti mohutnými poli křížové klenby. Z té přežily jen stopy na západní zdi, ve které byla odhalena okna dormitáře, vrcholící půlkruhem.

U východní strany konventní budovy se nacházel ještě další objekt, později zbořený.

Do jižního křídla – dvoupodlažního, což nebývalo obvyklé, většinou se stavělo jen přízemní – byl umístěn refektář, završený třemi poli křížové klenby, a vedle něj kuchyně.

Západní křídlo skrývá půvabné románské cellarium (tj. spižírnu) – dvoulodní prostor, renesančně upravený na přelomu

16. a 17. století (a pak ještě dvakrát). Dnes slouží pod názvem Románské sály k výstavním účelům. Dále bylo v tomto křídle odkryto schodiště do někdejšího románského prvního poschodí.

V Konventní zahradě byla objevena ohradní zeď vedoucí od východu na západ. Po ukončení průzkumu byla opět zasypána, takže dnes není v zahradě nijak patrná.

Hradčanské a strahovské panorama je úchvatné a jinak než se současnou podobou opatského kostela a baziliky si je ani neumíme představit. Zdi z opukových kvádrůků se ale musely nádherně třpytit v zapadajícím slunci! Něco podobného by mohla suplovat jen bazilika svatého Jiří, jenže ta není pohledovou dominantou...

OHNIVÝ DRAK A PŘEDEHRA K TRAGÉDII

Po smrti opata Vojtěcha (1208) nastává období, o kterém toho příliš nevíme. Snad jen to, že byl odsud založen panenský klášter v Nové Říši (1211), o němž jsme si řekli, že se z něj později stal mužský; a že rozbroje v Českém království dopadly neblaze i na naši kanonii.

Bratři se na nějaký čas dokonce rozprchli. Stalo se tak za opata Adama z Bertoldic, který byl zvolen představeným kláštera v roce 1218 či 1219. Jako jeho nástupce bývá uváděn jakýsi Bertold, avšak nejsem si jist, zda nejde o omyl – tj. zda Adam z Bertoldic a Bertold nejsou jedna osoba; podle mého názoru ano, protože jiné prameny udávají jako Adamova nástupce až Petra I. k roku 1225 či 1226.

Vyhrocený spor mezi králem Přemyslem I. Otakarem a biskupem Ondřejem z Gutenštejna nakonec přijel v roce 1221 urovnat kardinál Řehoř de Crescencio, legát papeže Honoria III. Jistě nebylo náhodou, že tento prominentní host a prelát bydlel ve Strahovském klášteře; svědčí to o reputaci, jaké se kanonie těšila.

Ještě vážnější rozeprě zažila naše země během „rodinné války“ mezi králem Václavem I. a kralevicem Přemyslem Otaka-

rem (pozdějším králem toho jména druhým) v letech 1248-1249. Nejprve byli strahovští premonstráti obviněni, že se spojili s králem, a opat Dětrich I. (1243/1244-1250) uprchl. Posléze, když Václav v roce 1249 obléhal Pražský hrad, sídlil šest dnů na Strahově, jehož strategická poloha tak byla opět potvrzena.

V roce 1253 byla již klášterní bazilika uváděna mezi čtyřmi předními kostely v celé zemi, hned po svatovítském, vyšehradském a břevnovském. A o dvě léta později byl opat Jan I. (1250-1266) pověřen zvláštním úkolem: zkoumat život a zázraky poustevníka Vintíře (Günthera) s ohledem na jeho možné svatořečení. Vintíř je dnes oficiálně blahoslavený a jeho dlouhý život by vydal na román či spíše románovou řadu. Řeknu jen to, že Palackým uváděná „zrada“ – Vintíř měl císaři Jindřichu III. ukázat cestu do Čech během jeho vpádu v roce 1141 – je výmysl nejen sprostý, ale navíc hloupý. Pokud by Vintíř knížete Břetislava takto zradil, panovník by ho sotva nechal čestně pohřbít v bazilice svaté Markéty na Břevnově. Jenže takové „detaily“ se opěvovanému panu Palackému nehodily.

Strahovský klášter sloužil i nadále coby místo, kam mířili preláti a kde se konaly významné akty. V roce 1255 zde byla za předsednictví Přemysla II. Otakara potvrzena zakládací listina Břevnovského kláštera. O rok později na Strahově pobýval

Sv. Vintíř

kolínský arcibiskup Konrád z Hochstadenu a věnoval svým hostitelům ostatky z těla svatých mučednic ze sboru svaté Voršily; jsou zde dodnes, stejně jako evangeliář později nazvaný Strahovský, který arcibiskup zřejmě daroval během téže návštěvy.

To už se ale blížila první z ran, která měla na kanonii dopadnout.

Jeden z mladých řeholníků zapomněl 19. října 1258 zhasit na noc svíci. Nastalý požár zničil dřevěné části kláštera a poškodil kostel. Opat Jan I. ho musel nechat nákladně přestavět – v rámci čehož bazilika dostala klenbu místo původního dřevěného stropu a k severní boční lodi byla snad už od roku 1256 přistavována kaple svaté Voršily pro umístění nedávno získaných ostatků mučednic z jejího doprovodu. Stopy této raně gotické přestavby se dochovaly ve formě několika oken na půdě kostela a svědčí o ní i boční vstup do kostela z ambitu.

Po Janovi nastupují Bohumír (1266-1272, předtím působil jako probošt v Doksanech) a Siffrid (1272-1282), v jehož období bazilika získala oltář svatého Vojtěcha a svatého Matěje od svatovítského děkana s příznačným jménem Vít.

Jinak ale Strahov počítal spíše ztráty: hlad, který v zemi zavládl pod krutou vládou Oty V. Braniborského (1278-1293), přiměl Siffrida zřítit nad klášterem větrný mlýn, který ale v roce 1281 poničil... nikoli Ota či jeho lidé, ale paradoxně vítr; opat jej obnovil. Horší bylo, že v jednu chvíli museli řeholníci před hrabivými Braniborci dokonce uprchnout a skrývat se v jeskyních; nabízí se blízký Petřín. Na druhou stranu se klášter stal neplánovaným dějištěm slavnostní chvíle: když byl v roce 1289 zvolen pražským biskupem Tobiáš z Bechyně, zakázal mu Otův purkrabí vejít do chrámu svatého Víta, neboť se obával sročení lidu. Slavná bohoslužba se proto konala na Strahově.

Následky Otovy poručnické vlády se projevovaly i poté, co tento markrabě řečený Dlouhý odtáhl. Klášter přišel na mizinu a žilo v něm jen několik málo bratří. Situaci nepomáhala ani rychlé střídání opatů, kteří svou funkci zastávali krátkodobě a bývali odvoláváni mateřským klášteřem ve Steinfeldu. Platí to pro Bedřicha (1282-1283, v některých seznamech není vůbec uváděn), Heřmana (1283-1285), Jordána (1285-1289) i Lutolda (1289-1295). Také Budišín byl zřejmě opatem pouhá dvě léta od roku 1295; coby zručný malíř a řezbář ozdobil kostel a v Čechách zastupoval generálního opata. Po něm nastoupili Edmund (snad 1297-1304) a Dětrich II. (1304-1307). Teprve v osobě Gerarda, pocházejícího z rodu pánů z Kunštátu, spatřujeme opata, který v čele kláštera působil delší dobu (1307-1321/1323).

Další nesnáze přinesl Strahovu právě za Gerarda vpád žoldnéřů Jindřicha Korutanského; ti vyloupili baziliku a pobořili klášter. A když se situace s nástupem Jana Lucemburského na český trůn uklidnila, hleděl nenasytný panovník, aby z kláštera vyždímal co nejvíc peněz, jak bylo jeho neblahým zvykem. Přesto dokázal opat Gerard obnovit konventní budovu a kostel a snad i zřídil kapli svatého Erharda, považovanou za předchůdce kos-

Karel IV. na vyobrazení
v Schedelově kronice

tela svatého Rocha, a kapli svatých Andělů (pravděpodobně tam, kde byla později zřízena kaple Panny Marie Pasovské). Dodávám, že ohledně lokalizace těchto kaplí i pozdějších kaplí svatých Felixe a Adaukta a svaté Kateřiny stále panují nejasnosti.

Gerardův nástupce Tylman (1321/1323-1336) je hodnocen jako nehodný a nedbalý představený, který zavinil úpadek kláštera, takže byl sesazen „jakožto škůdce a zhoubce klášterního zboží“. Vystřídal ho Hildegger (1436-1441) – a teprve v osobě Petra II. zvaného Vojslavův (asi 1341-1357/1358) došlo k opětovnému vzestupu.

Pozitivní roli sehrál Karel IV., který kláštery všemožně podporoval. Strahovský opat obdržel v roce 1341 právo pontifikálií; jde jednak o insignie velekněze (prsten, mitra, berla, pektorál a rukavice), jednak o určité činnosti prováděné během bohoslužby. Strahovští řeholníci také učili na Pražské univerzitě a rozmach jejich konventu pokračoval až do husitských bouří.

Důležitou listinnou památkou předhusitské doby je *Urbář strahovský*, sepsaný za opata Petra III. z Čachrova (1408-1410); urbář je soupis povinností poddaných vůči vrchnosti a tento je dodnes uchováván ve strahovském archivu.

O důstojnosti kanonie si můžeme udělat představu i podle osob, které bychom v ní ve 14. století našli: opat, převor čili zástupce opata a pro změnu jeho zástupce podpřevor, dále provizor (staral se o hospodářské záležitosti), farář (klášter spravoval strahovskou farnost), kustos (strážce), granarius (spízník), cirkátor (s tímto pojmem jste se setkali v předchozím textu, ovšem původní cirkátoři, stojící v čele premonstrátských cirkárií, se už tehdy nazývali vizitátoři a cirkátor byl bratr, který kontroloval ostatní řeholníky a obcházel jejich cely a klášterní chodby)... A to není zdaleka všechno: tu čest bychom mohli mít třeba i s kantorem (nejedná se o učitele, ale o zpěváka, který – napří-

Strahovský urbář (1410): stránka s příjmy
z městečka Štěchovic a vsí Motola, Hlubočep
a Košíř

klad v gregoriánském chorálu – buď zpívá sám, nebo předzpěvu-
je), se sklepníkem (celerářem či cellariem, jeho pracovní náplň
uhodnete sami), s hostinským (tady pozor, jde o bratra určené-
ho k péči o hosty), s vrátným, klíčníkem, šafářem (tj. správcem
hospodářského dvora) a sakristánem čili kostelníkem. Kromě
toho byl ustanoven zvláštní správce při kapli svatého Erharda,
což je jedna z mála informací, které o svatyňce máme.

Dalšími osobami, které měly v konventu svůj přesně určený
úkol (a zde už píšu obecně, nikoli ve vztahu ke Strahovu 14. sto-
letí), byli například komorník (camerarius) a pokladník (bursa-

rius), kteří měli na starosti ekonomiku kláštera, novicmistr pečující o formaci noviců, konfessor (zpovědník), fortnýř (portarius), jenž kontroloval přístup do kláštera, či vestiarius, starající se o oděvy všech členů konventu.

Pokud jsem zmínil kantora, s potěšením dodávám, že si kanonie dodnes udržuje obdivuhodnou úroveň liturgických zpěvů. Slyšet třeba pašije v podání strahovských premonstrátů, to představuje úžasný zážitek. Tato produkce dotváří unikátní formu a úroveň liturgie, čehož jsme na Strahově vděčnými svědky po dlouhá staletí. Špičkový zpěv za doprovodu varhan a menšího orchestru nechybí při rozloučení se zesnulým bratrem, křtu či biřmování... a samozřejmě během bohoslužeb.

Díky Hladové zdi, kterou nechal Karel IV. stavět v letech 1360-1362, byl klášter včleněn do města. Skládal se tehdy z kostela, opatova paláce, konventního domu a hospodářských budov. Někdy je udáván i proboštův dům, jde však o omyl. Probošt Strahovského kláštera nikdy neexistoval a jeho přibližný ekvivalent – provizor – neměl po dlouhá staletí samostatný objekt; než mu byl postaven, bydlel v konventní budově.

Ve 14. století také přibyla kaple Zvěstování Panny Marie ve velkém portálu; z vnitřního zařízení kostela víme o oltáři svaté Markéty.

Klášter využíval rozsáhlé hospodářské zázemí, dobovou mluvou „klášterní zboží“. V bezprostřední blízkosti je tvořil poplužní dvůr a polnosti na Petříně; ty byly postupně zmenšovány zakládáním lomů, které se na některých místech téměř dotýkaly budov kanonie, a vinic. Vinice pod klášterem byla jedna z nejstarších v Praze (připomínána je již při jeho založení, tedy k roku 1143)... a v části zahrad dodnes nacházíme ještě starší Svatojánskou vinici.

Kromě toho Strahov vykonával podací právo ke kostelu svatého Mikuláše na Starém Městě pražském (podací právo je sou-

částí patronátního práva a spočívá v oprávnění navrhnout konkrétní osobu pro určitý církevní úřad). Toho však v roce 1329 pozbyl ve prospěch rodiny Olbramoviců, kteří si je soudně vydobyli před papežskými rozhodčími.

Přímo opatovi náleželo blíže neurčené místo u kartuziánského kláštera na Smíchově, a především horní část vsi Obory pod Petřínem. Tuto ves, kterou později pohltila souvislá zástavba Malé Strany, bychom našli v oblasti dnešních ulic Šporkova, Jánská a Jánský vršek. Původně patřila českým královnám, jež postoupily svá vrchnostenská práva ke svatojánské části Svatovítské kapitule.

Druhá – a větší – část patřila Strahovskému klášteru, respektive opatovi, asi od samého vzniku kanonie. Abychom si udělali představu o velikosti této lokality, uveďme, že zde ve 14. století stálo 26 domů a pivovar se zahradou a vinicí. Obě části Obory vypálili v roce 1419 při dobývání Pražského hradu husité. Svatojánská se později vrátila pod ochranu českých královen – a „strahovská“ do správy kláštera. Stalo se tak v roce 1628.

Kostel svatého Jana Křtitele bych rád blíže představil, neboť souvisí se Strahovským klášterem, i když jen jako farní kostel pro Oboru, jejíž část kláštera, respektive opatovi, patřila; podací právo ke kostelu vykonával jménem českých královen probošt Metropolitní kapituly u svatého Víta.

Na místě staršího pohřebiště byla ve 12. století postavena z mocných opukových kvádrů (o šířce 1,02 – 1,2 metru) rotunda s jednou apsidou. Svatyně, poprvé připomínaná k roku 1141, sama nijak velká nebyla; vnitřní průměr lodi dosahoval 5,2 metru. Později se stala kněžištěm čili presbytářem nově postaveného kostela svatého Jana Křtitele.

Ten je poprvé doložen v období 1278-1282. V roce 1546 ho získali utrakvisté a rozšířili ho, k čemuž dala podnět královna Anna Jagellonská, manželka císaře Ferdinanda I. Habsburského. Ta byla pro svou dobrotu a skromnost právem nazývána Matkou národa, což muselo přivádět vzdělanější obrozence do rozpaků.

Fara zanikla za třicetileté války, a když byla Obora v roce 1656 připojena k Malé Straně, poklesl kostel na úroveň filiální-

ho, podřízeného kostelu svatého Václava (vzniklého z rotundy téhož zasvěcení, jejíž pozůstatky byly objeveny pod severozápadním rohem jezuitského profesního domu na Malostranském náměstí). Adjektivum „bývalý“ musíme použít třikrát: neexistuje už ani kostel svatého Jana Křtitele, ani svatého Václava – a to též platí v případě profesního domu jako instituce.

Zánik svatyně v Oboře mě mrzí; už kvůli tomu, v jak půvabné lokalitě se nacházela. Navíc bychom v ní našli hodnotné zařízení (mimo jiné sedm oltářů).

Zajímavý je rovněž hřbitov, který se kolem ní rozprostíral. Umělců českých i cizích (zejména italských) žil na Malé Straně bezpočet – a mnozí tu našli místo posledního odpočinku. Ze zmíněných v této knize jsou to například Jan Blažej Santini-Aichel, Jan Antonín Quitaner či Anselmo Lurago. Z dalších jmenujme třeba skvělého rytce Jiljího Sadelera a s lehkým otazníkem Hanse von Aachen; náhrobní deska jeho rodiny, žijící v domě za Svatojiřským klášterem, je sice v katedrále svatého Víta, vše ale nasvědčuje tomu, že její členové byli pohřbeni v Oboře.

Snad ani nemusím říkat, že uzavření kostela v roce 1784 bylo vyvoláno josefinskými reformami. O sedm let později bylo rozhodnuto objekt prodat a hřbitov zrušit. Za cenu více než jeden tisíc zlatých (což znamenalo dvojnásobek vyvolávací ceny) obé získal Josef Peznach (psán také Peiznach), zvoník od nedalekého svatého Mikuláše. Ten dokoupil okolní pozemky a kostel přestavěl na obytný dům s dnešní adresou Šporkova 322/3; na hřbitově si zřídil zahrádku (dnes je to nádvoří domu). Další přestavbu a rozšíření na západní straně provedl v roce 1820 nový majitel, schopný a pracovitý pražský stavitel a architekt Karel Pollak; vícekrát jsem ho zmínil v jiných knihách.

Dochovalo se něco kromě místních názvů Jánský vršek a Svatojánská vinice? Zvenčí zejména kamenný bosovaný portál ze 17. století v ohradní zdi, v interiéru sklepy jakožto pozůstatek kostelní krypty; odkryty byly i zbytky zdiva rotundy. V některých částech domu přežily reliktky klenby a na půdě krovy, jakož i trojúhelný štít kostela na západní straně.

V těchto místech bychom kdysi našli hřbitov v Oboře

V těsné blízkosti se nacházela radnice Obory – a ještě blíže kaple zasvěcená svatému Matěji; ta stála na hřbitově u jeho východní zdi a vznikla díky královně Anně. Nebyla to jen tak ledažáká pohřební kaplička, ale svatyňka s hodnotným vybavením, kryptou (do níž bylo pohřbeno několik významných osobností) a věží se zvony. Předpokládám, že Anna chtěla tímto počinem zmírnit skutečnost, že kostel je v utrakvistických rukou. Kaple byla stejně jako on zrušena, prodána a zbořena. V roce 1786 byly její tři zvony (dva velké a jeden malý) zavěšeny v tehdy novém klášterním kostele Panny Marie Matky ustavičné pomoci a svatého Kajetána v dnešní Nerudově ulici, který spravovali theatini neboli kajetáni.

Pozorný čtenář si možná vzpomene, že jsem kostel svatého Jana Křtitele v Oboře zmínil i ve své knize *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. Zaprvé jako pravděpodobné útočiště panen benediktinek ze Svatojiřského kláštera, které se do něj zřejmě uchýlily v roce 1442, když Konrád II. Znojemský oblehl Pražský hrad. A zadruhé v souvislosti s tím, že byl Hradčanům

(tehdy samostatnému pražskému městu) ve dvacátých letech 17. století odňat farní kostel svatého Benedikta na Hradčanském náměstí, a ten dostali přicházející barnabité. Hradčanští žádali, aby jim byl dán jako náhrada právě kostel svatého Jana Křtitele v Oboře. Žádali marně – a jak jste si přečetli o několik odstavců výše, fara v Oboře stejně záhy zanikla.

U benediktinek a barnabitů jsme byli v předchozí publikaci, za kajetány se vypravíme v příští, věnujme se i nadále strahovským premonstrátům.

Území pod jejich jurisdikcí zahrnovalo celý Pohořelec, na západ se táhlo až za dnešní Keplerovu ulici, na východě až k Oboře... Opat Konrád (1367-1389/1390) vydal v roce 1382 listinu, vysazující na Pohořelci městiště sedmi domů. Tyto moderně řečeno parcely měly i na svou dobu úctyhodné rozměry 30 x 40 loktů (18 x 24 metrů). Dnes na nich stojí domy, které si stručně popíšeme.

Na východním konci, s adresou Pohořelec 111/25, jde o trojkřídlý měšťanský dům U Šliků. Sídli v něm mimo jiné hradčanská pobočka Městské knihovny v Praze, která se pro mě stala domovskou scénou. Dům se zahradou je zde připomínán už k roku 1377, přestavěn byl renesančně i raně barokně (tehdy ho vlastnil Jindřich Šlik)... Jenže průčelní budova byla v 19. století zbourána a nahrazena mnohem střídmější; pod jejím klasicistním vzhledem je podepsán architekt Johann Heinrich Frenzel. Po roce 1875 bychom zde našli městský sirotčinec arcivévodkyně Gizely (ten se pak v roce 1913 přestěhoval do novostavby na Prašném mostě). Slavným rodákem je spoluzakladatel sociálně demokratické strany Josef Boleslav Pecka, zvaný také Strahovský, jehož připomíná pamětní deska. Pro mě je ale zajímavější jiný obyvatel domu, kterého bohužel žádná deska nepřipomíná: farář, archeolog a spisovatel Václav Krolmus, jenž tu strávil poslední čtyři roky života (1857-1861).

Také Václav Krolmus bydlel na Pohořelci...

Sousední objekt, na adrese Pohořelec 112/24, se jmenuje měšťanský dům U Kundraticů (nebo také Švábovský). Jeho raně barokní fasáda z druhé poloviny 17. století, pohříchu zchátralá, je malebnější než v případě domu U Šliků. Navíc se v domě zachovaly gotické sklepy. Velmi půvabná, ale z Pohořelce neviditelná, je polygonální věž západního křídla, sousedícího s následujícím objektem.

Tím je mnohem užší měšťanský dům U Zlatého lva (Pohořelec 113/23). Od roku 1773 zde sídlí římskokatolická farnost u kostela Nanebevzetí Panny Marie na Strahově, kterou samozřejmě spravují premonstráti. Na fasádě nám to oznamuje znak kanonie a opatství i pozdně barokní malba Madony s Ježíškem; domovní znamení symbolizuje lev, v pozadí spatřujeme náš klášter. Dům, opět s dochovaným gotickým sklepem, byl přestavován ve druhé polovině 16. století a na počátku věku následujícího. Bydlel v něm bývalý ministr kultury, psycholog a spisovatel Jindřich Kabát, můj už bohužel nežijící přítel.

Na dvojí adrese – Pohořelec 114/22 a Keplerova 114/2 – uzavírá uliční řadu pozdně barokní, či spíše už rokokový Kučerův dům (alternativní názvy U Zlaté lodi a U Demartinů). Na jeho

místě stávaly tři úzké měšťanské domy, ještě gotické, které byly v rámci renesanční úpravy spojeny v dům U Zlaté lodi. První barokní úprava proběhla kolem roku 1723, kdy objekt vlastnila hrabata z Vrba. Vystřídali je Kolowratové, kteří palác prodali Karlu Kučerovi (Kutscherovi), správci zemských desek. Za Kučery prošel palác druhou barokní přestavbou (snad pod vedením architekta Jana Josefa Wircha), která mu dala mj. rokokové průčelí. A protože palác později získala známá pražská kominická rodina Demartinů, dostal už třetí název.

Do výčtu patří i bývalé čp. 115 jakožto součást Kučerova domu, zbořená při proražení Keplerovy ulice na konci 19. století. A pokud bychom se dokázali přenést do mnohem vzdálenější minulosti, viděli bychom, že v roce 1382 tu už některé domy stály.

Pohořelec včetně jeho severní, od kláštera vzdálenější části lze považovat za součást sakrálního okrsku. Alespoň já to tak cítím a k mému pocitu přispívá i sousoší svatého Jana Nepomuckého a dvou andělů z roku 1752 od Jana Antonína Quitainera (dřívější názor je připisoval strahovskému premonstrátu a sochaři Tadeáši Hochhausovi, ale ten je zřejmě jen autorem ikonografického programu). Původně stálo před Kapitulní rezidencí, zvanou též Dům Václava z Radče – tj. před kanovníckým domem na dnešní adrese Hradčanské náměstí 65/6. Písmena na podstavci prý představují iniciály neznámého dobrodince, jenž toto umělecké dílo nechal vytvořit (což je podle závěru latinského nápisu docela možné). Jeden z andělů si drží prst před ústy ve výmluvném gestu mlčenlivosti, druhý v rukou staroboleslavské Palladium země české... a celé sousoší bohužel drží v šachu vozidla parkující všude kolem. Nádherné dílo vinou toho nevynikne tak, jak by si zasloužilo.

Jsou ovšem horší pohromy než všudypřítomný automobilismus. Jistě vás trklo, zač vděčí Pohořelec svému jménu. Ačko-

Výzdoba fasády domu U Zlatého lva nás nenechává na pochybách, v jakém sakrálním okrsku se nacházíme

li vděčí... Požáry ho samozřejmě devastovaly, a to odedávna. První zmínku o takovém neštěstí máme již ke konci 11. století, poté o něm čteme k roku 1420, 1541, 1742... A zřejmě jich bylo víc, neboť název Pohorelec je poprvé zaznamenán ve 14. století, čemuž podle mého názoru předcházela katastrofa nedávnějšího data než ta, která se odehrála o dvě až tři staletí předtím.

Pustošit umí nejen živly, ale i lidé, a to často ničivěji než oheň, voda či vichřice. Ohlásil jsem husitské řádění, které se našemu klášteru nevyhnulo. Nyní si stručně dopovíme historii let těsně předcházejících, kdy na sklonku vlády (či spíše bezvládí) nezdárného krále Václava IV. doutnaly problémy a rozpory, které měly zanedlouho způsobit apokalyptický výbuch. Opatem

byl Mikuláš řečený Durynk (1410-1434), neohrožený bojovník proti viklefishmu; a jedním z řeholníků Jan, pozdější biskup litomyšlský a olomoucký, svědek proti Husovi na koncilu v Kostnici a administrátor pražské arcidiecéze poté, co se ke čtyřem artikulům pražským přihlásil arcibiskup Konrád z Vechty. Jan proti husitům bojoval nejen slovem, ale i na koni, oděn v brnění a se zbraní v ruce (odtud přízvisko Železný), a v roce 1426 byl jmenován kardinálem. Pozoruhodná osobnost, kterou doporučuji vaší ctěné pozornosti!

OD „BOŽÍCH BOJOVNÍKŮ“ K OBĚTAVÉMU MLADÍKOVÍ Z TEPLÉ

Černým písmem se do strahovských dějin zapsalo datum 8. května 1420. Husité vtrhli do kostela i kláštera, vydrancovali je – a nemusím dodávat, jak dopadli přítomní řeholníci. Těm šťastnějším se spolu s opatem Mikulášem podařilo uprchnout do Vratislavi (kde představený žil až do své smrti v roce 1434).

František Ekert udává, že Strahovský klášter byl po celou dobu husitských bouří v rozvalinách. Zpráva archeologického průzkumu z padesátých let minulého století to překvapivě vyvrací – prý se nenašla žádná stopa po zničujícím požáru, takže podle ní budovy buď nebyly zapáleny (na rozdíl od knih a bohoslužebných rouch), nebo byly včas uhašeny.

Jenže narůžovělý odstín opuky, který mohl vzniknout pouze ohnivým žářem, mluví jasnou řečí: opravdu tu hořelo. Museli snad socialističtí odborníci líčit „boží bojovníky“ v příznivějším světle? Je to možné... Rozsah katastrofy je dnes už nemožné určit; jsem přesvědčen, že husité areál nejen vyrabovali, ale také zapálili.

Jedna věc je stav komplexu, druhá ztráta hospodářského zázemí a třetí fakt, že řeholní komunita byla dočasně rozprášena. Naštěstí se roku 1436 shromáždili přeživší bratři a pod vedením papežského legáta Filiberta zvolili opatem Lva z Bukšic (psán

Jan III. Lohelius jako arcibiskup pražský

také Leo z Bukšice; podle současného úzu jsou Bukšice množného čísla, čemuž by odpovídal tvar „z Bukšic“). Ten během svého devítiletého opatského působení opravil kostel, aby se v něm mohly opět konat bohoslužby, a konventní budovu, aby se v ní dalo alespoň skromně přebývat.

Leč ještě za jeho nástupce Jana III. z Herštejna (1445-1454) byl klášter tak poničený a chudý, že v něm jednu dobu přebýval pouze tento opat s jediným knězem Václavem. Tak hluboko klesla donedávna kvetoucí kanonie!

Herštejnův pokračovatel Jan IV. Haukap (1454-1470) už dokázal důstojněji opravit kostel i konventní budovu – a k tomu získat zpět část rozchváceného zboží. K vzestupu napomohla

skutečnost, že kanonie zachovávala věrnost Jiřímu z Poděbrad; strahovský premonstrát Lukáš Hládek dokonce hájil „krále dvojího lidu“ v Římě před nařčením, že jedem sprovodil ze světa Ladislava Pohrobka.

O návrat k předhusitskému stavu se úspěšně snažil také opat Jan V. Starustka z Hranic (1470-1486), původně premonstrát z olomouckého Hradiska. Mimo jiné postavil novou opatskou budovu (později zvanou „stará prelatura“), kapli svatých Felixe a Adaukta (snad v místech pozdějšího kostela svatého Rocha nebo u vchodu do baziliky) a kapli svaté Kateřiny; tu podle různých zdrojů kdesi u brány, nebo v prostoru baziliky (byl v kapli i pohřben). Kromě toho stačit sloužil králům Jiřímu (třeba jako vyslanec u francouzského krále) a Vladislavu Jagellonskému...

...jenže konec jeho období přinesl další nezvanou a nelitostnou návštěvu: dne 24. září 1486 se na Strahov přihnal rozvášněný lid, bouřící se proti konšelům. Čerstvě opravenou baziliku zpustošil a řeholníky vyhnal. Starustka se uchýlil na Hrad, kde záhy zemřel.

Ani jeho nástupce Jan VI. z Prachatic (1486-1497) nebyl ušetřen kališnického drancování a dalších nesnází včetně povstání venkovských podaných. Ti, kteří přišli po něm, pocházeli z jiných klášterů (z Teplé a Louky), neboť ve zuboženém Strahovském klášteře se nikdo vhodný nenacházel. Teprve Vít I. Bohumil (či Theofil, 1552-1556) a Jan IX. (1556-1560) se rekrutovali z řad strahovských řeholníků. Ti všichni se snažili klášter v rámci možností povznést, prodávali či znovuzískávali statky, jak to pro konvent bylo výhodné...

Bohužel se po Janově smrti na Strahov vetřel světský kněz Jakub ze Šternovic (1560-1579), a to díky přízni arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského, českého místodržitele (byl jeho kaplanem). Klášterní letopisy ho nazývají „opovážlivým plýtváčem a mrhačem dědictví Kristova“. Jakub, přezdívaný Strohsöckel, prohýřil pracně nabyté zboží; prodal, pronajal či zastavil například Úhonice, Horoměřice či Střešovice. Premonstráti trpěli hladem, takže v kanonii nakonec nezbyl jediný řeholník! Na sklon-

Klášter Teplá s kostelem Zvěstování Páně

ku éry tohoto parazita, v letech 1577 a 1578, držel Strahov pouhé čtyři vesnice z původních 90 (!) a ožíval pouze tehdy, když do něj z města přicházel mladý bratr původem z Teplé a sloužil v kapli svaté Voršily mši. Poté, co na trůn usedl Rudolf II., vrátili se na Strahov tři řeholníci a onen obětavý mladík z Teplé se stal jejich převorem. Brzy se s ním znovu setkáme.

Nezdárný Jakub byl v roce 1579 konečně sesazen. Opatem se stal tepelský převor Matěj II. Ghell (či Mathias Gehel, 1579-1585). Díky pomoci Rudolfovy matky Marie Španělské, která všemožně podporovala katolickou církev, opravil kostel i klášter a pak se vrátil do Teplé, kde též působil jako opat. Opačným směrem, z Teplé na Strahov, byl vyslán jeho následovník Ondřej II. Werner (1585-1586). Ten se však záhy stává proboštem v Doksanech.

Rudolf II.; potvrzení výsad a privilegií Strahovského kláštera tímto panovníkem (1591)

Nyní si představme onoho obětavého mladíka, se kterým jsme se seznámili na sklonku sedmdesátých let 16. století. Stojí před námi první z trojice opatů, kteří pozvedli Strahov na původní úroveň: Jan X. Lohel (jako pražský arcibiskup uváděn jako Jan III. Lohelius), opat v letech 1586-1612.

Narodil se v roce 1549 v Třebení, vsi ležící severně od Chebu; jeho otec pracoval jako prostý čeledín. Rodina byla nejspíš německá, což v těchto končinách nepředstavovalo žádnou zvláštnost; česky se chlapec naučil až později. Ve třinácti letech přišel jako pacholek do Tepelského kláštera, v roce 1573 vstoupil do premonstrátského řádu a po studiích v konviktu u pražského kostela svatého Bartoloměje se do Teplé vrátil; v klášteře působil jako kazatel a podpřevor.

Na Strahov odešel v roce 1578, za dalších osm let se stal opatem (často uváděný letopočet 1582 je chybný) – a jeho kariéra zdárně pokračovala. V roce 1587 je jmenován generálním vikářem pro Čechy, Moravu, Slezsko, Uhry, Polsko a Rakousko a v roce 1602 pražským světicím biskupem. Na důkaz jeho mimořádné prestiže už v mezidobí uvádím, že byl v roce 1592 jedním ze dvou hlavních řečníků nad rakví Viléma z Rožmberka, rožmberského vladaře a nejvyššího purkrabího pražského, v malostranském kostele svatého Tomáše (druhým byl jezuita Nicolaus Racivius).

Když na arcibiskupský stolec usedl Karel hrabě z Lamberka (1607-1612), působil Lohel jako faktický správce diecéze. Epilepsií sužovaný Lamberk (či přiléhavěji Lamberg, neb byl německého původu a prý ani neuměl česky) totiž většinou pobýval v Oseckém klášteře. Ten si oblíbil natolik, že se i nevybíravými způsoby snažil zabránit jeho vrácení cisterciákům. Nápravu sjednal až později právě Lohel.

Ten byl v roce 1612 jmenován arcibiskupem koadjutorem s právem nástupnictví a po brzké Lamberkově smrti se stal 12. arcibiskupem pražským (a současně velmistrem řádu křižovníků s červenou hvězdou, jak bylo tehdy obvyklé). Když propuklo stavovské povstání, byl spolu s broumovským opatem